

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Галина Георгиева Лардева – АМТТИ „Асен Диамандиев“, Пловдив
на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност **‘професор’**
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по област на висше образование 8. Изкуства
професионално направление 8.2. Изобразително изкуство (Живопис и цветознание)

В конкурса за ‘професор’, обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 20.11. 2018 г. и в интернет-страница на Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на катедра Естетическо възпитание към Педагогически факултет, като кандидат участва доц. д-р Даниела Тодорова Маркова от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

1. Общо представяне на получените материали

Предмет:

Със заповед № Р33-1121 от 05.03.2019 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност **‘професор’ в ПУ** по област на висше образование 8. Изкуства, професионално направление 8.2. Изобразително изкуство (Живопис и цветознание), **обявен за нуждите на** катедра Естетическо възпитание към Педагогическия факултет.

За участие в обявения конкурс е подала документи:

доц. д-р Даниела Тодорова Маркова

от Пловдивски университет Паисий Хилендарски.

Представеният от доц. д-р Даниела Тодорова Маркова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- **Административни документи** (молба до Ректора за допускане до участие в конкурса; автобиография; диплома за степен магистър; диплома за образователна и научна степен доктор; диплома за академична длъжност доцент; справка за спазване на минималните национални изисквания; декларация за оригиналност и достоверност на представените документи; анотация на материалите, включително самопреценка на приносите; пре-

писи от протоколи на КС, ФС, АС във връзка с конкурса; копие от Държавен вестник с публикуваната обява; удостоверение за трудов стаж; документация за учебна работа; документи за участия в научни журита, редколегии; сертификати)

- **Документи за научноизследователска дейност** (за научно ръководство на докторанти; справка за цитирания; справка за участие в изследователски проекти; монография; статии и доклади; учебници и учебни помагала; книга за учителя)
- **Документи за художественотворческа дейност** (каталози; списък на участия; удостоверения за участия в изложби; отзиви за изложби)

Кандидатът доц. д-р Даниела Маркова е приложила общо 57 научни труда, от които 2 монографии, 2 учебника за студенти, 1 учебно помагало за студенти, 6 учебника за началното училище и детските градини и съответния брой книги за учителя, 40 статии. Всички тези научни трудове се приемат за рецензиране, защото касаят общата методологическата настройка и рефлексията към нея. Три от научните статии са публикувани в чужбина; четири от статиите са на чужди езици (английски и руски). Представени са и документи (във вид на сертификати и служебни бележки) за участие в национални и международни конференции.

2. Кратки биографични данни (на кандидата)

Доц. д-р Маркова е завършила Художествена академия „Николай Павлович“ в София (1987). Още от завършването си е преподавател по теория и методика на изобразителното изкуство. От 1999 г. е доктор по методика на обучението по изобразително изкуство. От 2003 г. е доцент по същото научно направление. В периода 2008 – 2011 г. е заместник-декан по учебната работа в Педагогически факултет на ПУ. Доц. Маркова е автор на множество научни статии, монографии, учебници и същевременно има активни творчески изяви като художник.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

3.1. Учебно-педагогическа дейност

За характера на конкурса и за научните интереси на кандидатката е специфично това, че учебните пособия са не средство, а основен предмет на работа. Във връзка с това учебниците „Методически аспекти на апликацията“ (2011) и „Ръководство по цветознание“ (2018) се насочват към два концентрични кръга възприемателски аудитории: студентската и чрез нейното активно съдействие – към ученическата и детската аудитория. Подобна перспектива развиват и учебниците за началните класове и детските

градини, които, от една страна, третират предмета на обучение, а, от друга, излагат методически аспекти на преподаването по изобразително изкуство.

За периода 2003 – 2019 г. доц. Маркова е разработила повече от 20 курса за нуждите на обучението на бакалаври и магистри. Тези курсове са адресирани както към студентите от Пловдивския университет, така и към студентите от Филиал „Любен Каравелов“ в Кърджали, а също и АМТИИ-Пловдив. Тяхното съдържание е разгърнато в широк тематичен и методически диапазон: от практическите курсове по Живопис и Цветознание до теоретически доминирани курсове като Интеграция на образ и текст в литературното обучение.

В периода 2003 – 2018 г. кандидатката е ръководила общо 54 дипломанта, като дори само едно бегло проследяване на темите на дипломните защиты са впечатляващи със стремежа си да излязат от стереотипите на методическата наука. В същото време доц. Маркова работи и за творческото развитие на своите студенти, като подкрепя, селектира и организира техни художествени изяви. Ръководила е трима докторанти, защитили успешно дисертациите си, в момента ръководи една четвърта докторантка.

3.2. Научната и научно-приложна дейност

Трудовете на доц. д-р Маркова биха могли да се класифицират според степените на научната им приложимост. Подобно описание би могло да даде и ключ към тяхното разбиране, като осветли задачите, които авторката си поставя в научната си продукция. При това става дума за многостепенно и разнопосочно диференцирани произведения, а не подялба на работата по скалата научни – научноприложни текстове. Така например двете монографии „Диагностични възможности на детската рисунка“ и „Изкуството да виждаш“ развиват две принципно различни представи за приложност: първата е насочена към съвсем конкретното изучаване на потенциала на рисунката да представя ментални състояния, докато втората набелязва една феноменологическа перспектива, чието индърдисциплинарно разгръщане обаче е настроено към търсене на такива „креативни състояния на съзнанието“, които в определени ситуации биха могли дори посочват на читателя пътища за самопомощ. За двойната възприемателска оптика на учебниците вече стана дума в точка 3.1. Като методист с дългогодишен опит кандидатката е напълно наясно с диференцирането на комуникативните задачи на своите трудове. Особено отчетливо това диференциране според различни аспекти на приложимост е проведено в статиите. Една част от тях са посветени на елементи от непосредствения методически инструментариум, например на тестовете и тяхната приложимост в учебната работа и извън нея (статии, означени с номера 2 и 4), на акварелната

техника и нейната роля за професионалната подготовка на студентите (13), на интерактивните методи в изобразителната дейност в детската градина (25) и т. н. Междинно в тази, струва ми се, продуктивна схема могат да бъдат разположени статии, отнасящи се към специализирани изобразителни подходи и тяхната функционалност за определени педагогически задачи, например в текстовете, посветени на декоративното рисуване в училищната подготовка (21) или на рисуването по натура (27). От друг тип е приложното разполагане на статии, които опосредстват знания и методологически подходи към специализирани научни сфери, които обаче наред с научните си задачи имат и план на конкретна практическа приложимост. Такива са например статиите за обучението по цветознанието (18) или разработките за естетизацията на образователното пространство (38 и 39). Накрая достигахме и до един на пръв поглед изцяло теоретически тип статии като „Educational projects in the context of the artistic and enlightenment ideas“ (26). Не е трудно обаче да се види, че наред с теоретическата си рамка тези съчинения набелязват и една съвсем конкретна визия за мястото и възможностите на изобразителното изкуство в контекста на образователния проект.

Смятам, че тази класификационна схема представя научното творчество на доц. д-р Маркова в неговата пълнота и балансираност – както по брой, така и по съдържателна тежест. Тази схема обхваща изследвания, които са приложни по отношение на методическия си инструментариум; които са приложни по отношение на конкретни форми на обучение; които са, условно казано, научно-приложни; които са принципно теоретически, но с произтичаща от теоретичните разработки визия за общото състояние на образованието в настоящия момент.

Броят на статиите, написани в съавторство (9 от общо 40) говори в полза на кандидатката, защото показва безспорната интегрираност на доц. д-р Маркова в колегиалната общност. Те означават внасяне в общото и работа в диалогичен синхрон, а не необходимост постиженията и приносите да бъдат поделени. Дори само половината от самостоятелните статии на кандидатката биха били достатъчни за целите на конкурса.

4. Приноси

В основната за настоящото кандидатстване монография **„Изкуството да виждаш“** могат да се открият следните приноси:

Принос представлява активното участие на различните равнища на приложност, за които стана дума при описанието. Докато в останалите трудове тези звена на при-

ложност се явяват преимуществено поотделно, тук авторката е успяла да ги съчетае, като функционално ги надгради с едно допълнително изградено равнище на дидактика. Тази перспектива може да се обобщи по следния начин: „Духовният стремеж се утолява леко в духовните практики и изкуството“ (33). В други случаи подобен оптимизъм би звучал необосновано, но на територията на една универсална школа за виждане подобна позиция може да се определи като постижение. – В този смисъл приносът се съдържа в обосноваването с нови средства на съществени страни на вече съществуващи научни области, проблеми, теории.

Още по-значимо е интердисциплинарното обвързване на философия, психология, лингвистика, антропология и теология в монографията. Това на практика е пространството, което се определя като когнитивна наука: територия, заключена между черната кутия на сензориката и моториката, между непрозрачните за другия коридори на мисленето и принципно разчетимите проекции на поведението. И същевременно трудът на доц. Маркова има различен инструментариум и – още по-съществено, различен обект на изследване. Неговата първоначална база е натрупаният с цивилизационното развитие фундамент на визуалната култура. Във връзка с това за авторката са от особено значение взаимодействията между установените от културата модели, които въздействат непосредствено върху възприятието, и природата на едно друго виждане, което подрива установените хоризонти на възприемане и открива други, търсещи и възпитавани една свръхсетивна видимост. Това налично във всеки един възприемателски акт противодействие стои във фона на цялото изследване. – Тази инструментална интердисциплинарност също спада към приносите за осветяване и осмисляне на същностно нови страни от вече налични научни перспективи.

Във връзка с интердисциплинарния характер на разработката се явява и един друг конкретен принос: принос към изучаването на природата на визуалния образ. Основанията за това са поставени в ключов за труда фокус, като при това става дума за тезисни позиции за една алтернативна теория на визуалния образ. Особено ясно тази линия е проведена в частите „Обичайният навик за възприемане“ (87 сл.), „Поглед към ябълката“ (131 сл.), „Сливане с гледката“ (211 сл.), „Очите на предметите“ (225 сл.). Подобно кръстосване – между феноменологически гледни точки, опиращи почти до опита на мистичната съзерцателност, и описанието на сетивните провокации на визуалния образ, е иновативно. В последна сметка то има за цел създаването на едно широко и комплексно разбиране на произведенията на визуалните изкуства. Така че в случая

става дума за своден принос, въз основа на който се променят разбиранията за същността на художествената творба.

Цялостната панорама на „променените състояния на съзнанието“ е изградена на базата на забележителен корпус от вторична литература, изключително широка и разнообразна в своя предметен регистър – от постановките на Дейвид Хюм, Джон Лок до феноменологията на Мерло-Понти, от „Дверите на възприятието“ на Хъксли, до „Вярващият мозък“ на Шърмър и „Паранормалното“ на Уайзман. Дори самото обработване и „сговаряне“ на този мащабен и фундаментален в своята представителност свод има вече приносен характер.

По-важни приноси на монографията **„Диагностични възможности на детската рисунка“**

Приносно в този труд е последователно проведеното разбиране, че самото разчитане на рисунката в качеството си на диагностичен потенциал представлява творчески процес (с. 6), който при това едновременно констатира определени характеристики на личността, но и заговаря личността на детето, участва в нейното създаване и развитие наред с факторите и настройките, които наблюдава. Тази настройка присъства като база в целия труд. Подобна концепция е приносна на фона на доминиращите в тази област позитивистични изследвания.

Но независимо от своята релативистична доминанта, която поставя интерпретатора в особено силна (и творческа) позиция, монографията ориентира последователно и пълноценно в анализационния инструментариум на детската рисунка. За целта авторката излага не само постановките на един методически подход за разбиране на детското творчество, но и запознава специализирания читател с плътно ветрило от различни тестове. В този план приносно е не толкова самото инструментално проследяване, колкото неговото съвместяване с една свободно отворена за тълкувания интерпретационна основа.

Важно място за ролята на този труд е и включването на възможности за непосредствена работа с детски рисунки. Наличните в приложението рисунки са прецизно подбрани в своята симптоматика и са снабдени с интерпретативни ключове. По такъв начин те представляват добра основа за практическата работа и самостоятелно провеждане на анализи.

Трябва да се каже, че това е един от най-често цитираните трудове на доц. Маркова – 13 пъти. Цитиранията са преимуществено обстойни, при това в по-голямата част от случаите в основополагащи разработки.

Основни приноси на учебника за студенти **„Ръководство по цветознание“**.

За първи път в българския художествен контекст е разработено пособие, което да събира представянето на всички необходими понятия по проблемите на цветознанието с прегледа на основните моменти от историческото развитие на тази област и с формирането на практическата компетентност за предаването на специализираното познание. Този принос се открива в целостта на разработката и се отнася както към информационната иновация, така и към откриването на пространство за тази частна сфера на науката в българската художествена практика и – особено важно – в процеса на обучение.

Приносен характер в учебника има разполагането на различните точки на пресичане между теоретически постановки и практика, многобройните задачи (с. 88 сл.), разнообразните примери и илюстрации. Тъкмо в преминаването между теорията и конкретния примерен материал се осъществява важната връзка между научно и приложно в работата на доц. д-р Маркова, между платформата на познанието за цветовете и прилагането на познанията в художествената практика и в учебния процес.

Като самостоятелен принос могат да се посочат някои от почти изцяло теоретичните глави, например „Изобразителност и изразителност на цветовете“ (58 сл.) и „Взаимодействие на цвят и форма“ (77 сл.). В тях се развиват основанията за някои рядко използвани и още по-рядко проблематизирани представи, като например понятието „цветоусещане“ (60 сл.) или поставянето на цветовете възможности във връзка със семантичните характеристики на пространството (79 сл.).

Ръководството има едно обстойно цитиране.

Измежду многобройните единични статии, представени от доц. д-р Даниела Маркова за целите на конкурса, бих искала да изтъкна няколко – не защото те имат в по-голяма степен приносен характер, а защото ми се струва, че те представят особено ясно основите на нейната работа.

Основният принос на статията **„Обучението по изобразително изкуство – възможност за преосмисляне на стереотипите на възприятието“** (№ 10) се състои не толкова в някакво нововъведение, колкото в налагането на комплексни усилия (аргу-

ментативни, дидактически, реторически) за това да се внуши една особено належаща необходимост за „преодоляване на констативността на зрителното възприятие“, да се мотивира основополагащата относителност на възприятието. Подобно внушение, което доц. Маркова поддържа по един или друг начин във всичките си трудове, спомага за разбирането на визуалния свят като динамичен процес, в който във всеки момент всеки един възприемател има същностен дял.

Особено любопитна е статията **„Илюстрацията – взаимодействие между текст и образ“** (№ 28). В българското културно мислене илюстрацията не успява да се еманципира като самостоятелен комплексен продукт. Тя или се използва като инструментално налична (и тогава не се забелязва), или се възприема като „украшение“, като израз на полиграфическо разточителство. Тази разработка постановява двойствената и равновесна връзка между вербален и визуален образ, извежда основателно техния баланс като основополагащ за възприемането на множествения облик на света.

С оглед на чисто практическата приложност и научния опит на внедряването на постижения искам да открия статията **„Изобразителни задачи за стимулиране на креативността на студентите“** (№ 32). Нейният приносен характер се определя най-напред от работата по създаване на упражненията-игри, а след това – от тяхното разполагане като образцов методически и дидактически подход. В този план от съществено значение е двустепенната фаза на играта наред с протичащите между тях съотнасяния: първо – пресъздаването на обект и, второ, трансформирането на понятия във визуален израз.

5. Оценка на личния принос на кандидата/-ите

Посочените приноси на изследователската продукция на доц. д-р Маркова са изцяло нейна лична заслуга. Те по никакъв начин не са заимствани от изобилната вторична литература, която кандидатката е цитирала винаги коректно и прецизно.

6. Критични забележки и препоръки

Единствената забележка към широкообхватната научна продукция на кандидатката е нещо, което касае по-скоро предмета на методическата наука. Като преподавател по история на изкуството бих искала да срещам повече конкретни примери за анализ, в които с отчетливо изведена дидактична перспектива да се обяснява на практика какво

представлява виждането, как то се регулира, как се разгръщат конвенциите при виждането, как (все в перспективата на тази историческа конкретика) се случва и как работи разбирането, как се видоизменя разбирането във времето – все неща, които са поставяни нееднократно като проблематика, но в доминираща теоретична перспектива (особено ясно в посочените теоретични глави на „Изкуството да виждаш“).

7. Лични впечатления

Отдавна познавам лично кандидатката доц. д-р Даниела Маркова. Тя е добросъвестен и всеотдаен учен с широка и разнопосочна култура. Уважавана е в колегиалната общност. Отзивчива и щедра със споделяне на идеите си е както към колеги, така и към студентите и докторантите. Неслучайно нейните научни трудове и учебници са издадени в две от водещите български издателства: „Изток-Запад“ и „Анубис“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от доц. д-р Даниела Маркова, отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Научните трудове, които кандидатката в конкурса е представила, надхвърлят значително необходимия достатъчен брой. Монографиите и статиите на доц. д-р Маркова са оригинални, с подчертан интердисциплинарен характер, както подобава на изследвания в областта на такава междинна научна сфера като методиката. Тези разработки имат безспорни научни и научно-приложни приноси, публикувани в представителни академични издания, като преди това са апробирани в национални и международни научни конференции. От особена значимост е разполагането на цялостната работа на авторката в система от различни равнища на приложност.

Научната и преподавателската квалификация на доц. д-р Маркова е несъмнена. Постигнатите от нея резултати в учебната и научно-изследователската дейност напълно съответстват на специфичните изисквания на Педагогическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях приноси, намирам за основателно да дам

своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Педагогическия факултет за избор на Даниела Тодорова Маркова на академичната длъжност 'професор' в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 8.2. Изобразително изкуство (Живопис и цветознание).

22 април 2019 г.

Рецензент: .....

Проф. д-р Галина Лардева